

Wrocław, 29.03.2018 r.

Dr hab. Agnieszka Makarewicz-Marcinkiewicz

Instytut Politologii

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Wrocławski

Ocena cyklu publikacji powiązanych tematycznie pt. *Instytucjonalne aspekty realizacji terytorialnie ukierunkowanych wybranych polityk Unii Europejskiej*, pozostałego dorobku naukowego, działalności dydaktycznej i organizacyjnej dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak w związku z postępowaniem kwalifikacyjnym o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce

Małgorzata Michalewska-Pawlak uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce dnia 28 marca 2008 roku, na podstawie rozprawy doktorskiej: „Demokratyczna obywatelskość jako idea normatywna w koncepcjach polityczno-programowych polskiej opozycji w latach 1980-89”. Od 1 października 2008 r. do 30 września 2012 r. zatrudniona była na stanowisku adiunkta w Zakładzie Europeistyki Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, natomiast od 1 października 2012 r. w Zakładzie Europejskiej Integracji Gospodarczo-Społecznej i Rozwoju Regionalnego Katedry Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie pracuje do dzisiaj.

Uzasadnienie wyboru tematu

Wspólnym mianownikiem przedstawionego do oceny cyklu publikacji powiązanych tematycznie jest analiza wpływu czynników instytucjonalnych na proces ustanowienia i ewolucji polityki regionalnej i polityki wiejskiej Unii Europejskiej (UE) oraz instrumentów ich realizacji na poziomie europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym. Wybór tych dwóch terytorialnie zorientowanych polityk podyktowany był ich znaczeniem dla osiągnięcia spójności terytorialnej między różnymi typami regionów UE o odmiennym potencjale endogenicznym. Do podjęcia tego tematu skłoniła Habilitantkę teza sformułowana przez OECD o konieczności ustanowienia i realizacji nowego paradygmatu rozwojowego dla obszarów wiejskich (*New Rural Paradigm*), przedstawienie rekomendacji dla zmian w politykach, mających na celu

rozwój regionów wiejskich, peryferyjnych i opóźnionych w rozwoju. Dr Małgorzata Michalewska-Pawlak podjęła się weryfikacji stanu implementacji rekomendowanych zmian, szczególnie w obszarze wzmocnienia terytorialnego i zintegrowanego wymiaru interwencji publicznych w ramach dwóch analizowanych polityk Unii Europejskiej.

Ocena osiągnięcia naukowego

Przedmiotem oceny jest cykl publikacji powiązanych tematycznie: *Instytucjonalne aspekty realizacji terytorialnie ukierunkowanych wybranych polityk Unii Europejskiej*, który obejmuje 2 monografie autorskie, 2 monografie współautorskie, 8 rozdziałów opublikowanych w monografiach zbiorowych oraz 3 artykuły w czasopiśmie naukowych. Przedstawiony cykl publikacji naukowych jest rezultatem badań prowadzonych w latach 2009-2017.

Prowadzone badania, realizowane były w trzech obszarach tematycznych:

1. Wpływ procesów europeizacji na programowanie i realizację polityki regionalnej i polityki wiejskiej Unii Europejskiej.
2. Ewolucja instrumentów realizacji polityki regionalnej i polityki wiejskiej Unii Europejskiej w kierunku ich oddziaływania na podnoszenie spójności terytorialnej między regionami europejskimi.
3. Wpływ terytorialnie ukierunkowanych polityk Unii Europejskiej na wielopoziomowe zarządzanie rozwojem regionalnym, w tym obszarów wiejskich, w Polsce.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że każda praca Autorki ma mocne podstawy metodologiczne i osadzona jest we współczesnych paradygmatach. W monografiach i artykułach znajdujemy czytelne hipotezy weryfikowane przy pomocy dobrze skonstruowanych pytań badawczych. Na uwagę w tym kontekście zasługuje trafne zastosowanie metody śledzenia procesu (*process tracing*), novum w naukach politycznych. Jej zastosowanie do analizy mechanizmów przyczynowych innowacji w zarządzaniu rozwojem obszarów wiejskich w wybranych polskich regionach pozwoliło na określenie w jakim stopniu hipotetyczna przyczyna wpływa na obserwowany rezultat, którym w tym przypadku były innowacje w zarządzaniu obszarami wiejskimi.

Ponadto, w cyklu zastosowano krytyczną analizę dostępnych materiałów źródłowych w oparciu o metodę formalno-prawną, analizę istniejącej literatury przedmiotu, metodę historyczną, modelowania oraz komparatystykę.

W toku przeprowadzonych badań dr Małgorzacie Michalewskiej-Pawlak udało się wykazać, że:

1. Zasadniczą rolę w procesie ustanowienia i realizacji podejścia terytorialnego w polityce regionalnej i polityce wiejskiej Unii Europejskiej odegrały procesy europeizacji.
2. Następuje wzrost znaczenia instrumentów polityki regionalnej i polityki wiejskiej UE, które mają na celu podniesienie spójności terytorialnej między różnymi typami regionów europejskich.
3. Terytorialny wymiar realizacji polityki regionalnej i wiejskiej Unii Europejskiej powoduje wzmocnienie wielopoziomowego systemu zarządzania rozwojem regionalnym i wiejskim w państwach europejskich.

W monografii *Priorytety i wyzwania polityki rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej*, Autorka przeprowadza społeczno-gospodarczą charakterystykę obszarów wiejskich w UE i zauważa, że obszary wiejskie borykają się z deficytem miejsc pracy w pozarolniczych sektorach gospodarki. Zmianie tego stanu rzeczy nie sprzyja stan kapitału ludzkiego (brak możliwości przekwalifikowania).

Autorka zwraca także uwagę na kwestię zmiany priorytetów produkcji rolnej – z intensywnej do zrównoważonej, co wiąże się ze nową formą wsparcia dla rolnictwa wielofunkcyjnego, do zadań którego, poza produkcją zdrowej, wysokojakościowej produkcji należy ochrona środowiska. Co szczególnie ważne, przy opisie rozwoju zrównoważonego, Habilitantka posługuje się jego holistycznym paradygmatem, wg którego rozwój zrównoważony wymaga jednoczesnej realizacji wymiaru ekonomicznego, społecznego i środowiskowego. Habilitantka zwraca także uwagę na problem nieracjonalnej gospodarki zasobami wodnymi w rolnictwie, co może skutkować dalszymi zmianami klimatu. Podkreśla również, że mimo rosnącego udziału WPR w działaniach na rzecz ochrony środowiska, nadal prowadzona jest intensywna produkcja rolna stanowiąca poważne wyzwanie. Autorka sceptycznie odnosi się do propozycji zazielenienia WPR poprzez wprowadzenie płatności przyznawanych za podejmowanie działań korzystnych dla środowiska. Sceptycyzm Habilitantki jest tutaj w pełni uzasadniony biorąc pod uwagę uprzednie próby zazielenienia PKB.

Nawiązując do neoklasycznych koncepcji rozwoju regionalnego dr Małgorzata Michalewska-Pawlak konfrontuje długoterminowe założenia koncepcji – rynkową, racjonalną alokację czynników produkcji oraz ich swobodny przepływ między regionami bogatymi i słabiej rozwiniętymi z rzeczywistością, w której mechanizm wolnorynkowy nie sprawdził się jako czynnik pobudzający rozwój regionów zapóźnionych, doprowadził natomiast do koncentracji czynników wytwórczych w określonej geograficznie przestrzeni.

Z uwagi na zróżnicowany charakter problemów w regionach wiejskich, dr Małgorzata Michalewska Pawlak postuluje, by państwa członkowskie zyskały większą swobodę decyzyjną w wyborze priorytetów i działań współfinansowanych z EFRROW i funduszy strukturalnych. Co więcej, z uwagi na zróżnicowanie poziomu rozwoju regionów wiejskich oraz ich potencjału, zdaniem Habilitantki polityka rozwoju obszarów wiejskich powinna być ukierunkowana regionalnie, w celu uwzględnienia specyfiki obszaru oraz rozwoju uwzględniającego potencjał endogeniczny.

Monografia *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce w warunkach integracji europejskiej* zawiera analizę znaczenia instytucji, takich jak: aktorzy państwowi, samorządowi oraz społeczni dla funkcjonowania systemu. Oprócz charakterystyki systemu instytucjonalnego zarządzania rozwojem obszarów wiejskich, w monografii zaprezentowana została rola pozostałych instytucji, takich jak: ośrodki doradztwa rolniczego, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich oraz lokalne partnerstwa terytorialne tworzone na podstawie działania LEADER.

W monografii Habilitantce udało się zweryfikować pięć hipotez:

1. Obecnie funkcjonujący model zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Polsce podlegał zmianom od 2004 r. w rezultacie procesów europeizacji.
2. Cele, zasady i instrumenty polityki wiejskiej i polityki regionalnej UE stanowią najważniejsze instrumenty europeizacji modelu zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Polsce.
3. W ujęciu modelowym system zarządzania obszarami wiejskimi ma charakter wielopoziomowy, ale jednocześnie zcentralizowany, z wyraźną przewagą aktorów państwowych.
4. Procesy europeizacji zachodzące przez wdrażanie polityki wiejskiej i polityki regionalnej UE do krajowego systemu realizacji polityk publicznych wzmacniają sektorowy standard zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Polsce.
5. Udział Polski w systemie realizacji polityki wiejskiej i polityki regionalnej UE wzmocnił podmiotowość społeczności lokalnych w procesie zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Polsce.

W tej monografii Autorka także nawiązuje do koncepcji rozwoju zrównoważonego, jednak w innym niż w pierwszej monografii kontekście. Pisze o spójności terytorialnej, rozumianej jako zrównoważony rozwój wszystkich typów regionów w UE oraz zagwarantowanie im możliwości rozwojowych bez względu na poziom zapóźnienia, która stała

się podstawą do sformułowania koncepcji *territorial governance*. Habilitantka nawiązuje także do standardu zintegrowanego, obejmującego różnorodne aspekty rozwoju wsi od ekonomicznych, przez społeczne, środowiskowe po kulturowe. Interesująca jest analiza wojewódzkich strategii rozwoju regionalnego w kontekście postrzegania obszarów wiejskich. Autorka zauważa także wzrost świadomości w zakresie funkcjonowania mechanizmów zarządzania rozwojem lokalnym oraz wspólnych celów, które powinny być realizowane dzięki zastosowaniu nowego instrumentu zarządzania terytorialnego. Podkreśla znaczenie realizacji sieciowego modelu zarządzania opartego na zasadzie partnerstwa i, jak zauważa, o ile same środowiska lokalne wydają się być przygotowane do realizacji tego postulatu, a tyle wątpliwości dotyczą chęci budowania relacji partnerskich ze strony władz publicznych wyższych szczebli.

W podsumowaniu Autorka stwierdza, że w rezultacie procesów europeizacji w Polsce do czynienia mamy z dualnym systemem zarządzania rozwojem obszarów wiejskich i powtarza za Januszem Szlachtą, iż jest to model niespójny i pozbawiany kompleksowości. Model zarządzania ukształtowany w Polsce ma charakter odgórny i scentralizowany, dominują w nim podmioty ponadnarodowe i narodowe. Natomiast dystrybucja uprawnień wykonawczych między różne instytucje i poziomy zarządzania ma bardziej charakter dekoncentracji niż decentralizacji.

W rozdziale *Common Agricultural Policy as the Result and Instrument of the Europeanization Processes* analizie poddane zostały uwarunkowania procesu europeizacji oddolnej (bottom-up) i odgórnej (top-down) wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. Autorka wskazuje na kluczową rolę podmiotów polityki europejskiej, którymi są nie tylko państwa członkowskie, ale także instytucje UE oraz organizacje reprezentujące europejskich rolników, takie jak COPA i COGECA. Wskazuje, że reformy MacSherry'ego, Agenda 2000 i Reforma Luksemburska przyniosły zasadnicze zmiany w procesie programowania, implementacji i finansowania. Analiza instrumentów prawnych, finansowych oraz strategicznych pozwoliła dr Małgorzacie Michalewskiej-Pawlak na wysunięcie wniosku, iż system płatności bezpośrednich oraz programy rozwoju obszarów wiejskich mają największy wpływ na system realizacji polityk wiejskich państw członkowskich, a zatem stanowią najważniejsze instrumenty ich europeizacji.

Recenzentka nie może do końca zgodzić się z definicją zrównoważonego modelu wzrostu gospodarczego sformułowaną w tym rozdziale. Według Autorki to taki model, w którym przy wzroście wartości ekonomicznych, równowaga środowiskowa odgrywa ważną rolę. Tylko, że

przy tak stymulowanym wzroście równowaga środowiskowa nie jest możliwa do utrzymania, postuluje się raczej kontrolowanie czy nawet ograniczanie wzrostu. Stąd też opisane następnie działania kompensacyjne, do których zobligowani są rolnicy, bez ograniczenia produkcji, na niewiele się zdadzą.

W artykule *Znaczenie Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej w rozwoju europejskich obszarów wiejskich w latach 2007-2013* dr Małgorzata Michalewska-Pawlak wskazuje na zjawiska społeczne i ekonomiczne oraz problemy, jakie występowały na wsi europejskiej w latach 90-tych XX w., a które skłoniły państwa UE do zreformowania WPR na rzecz zwiększenia jej orientacji na terytorialny rozwój obszarów wiejskich. Autorka identyfikuje przyczyny tej zmiany: problem nadprodukcji żywności, wzrost wydajności rolnictwa, a w jego rezultacie spadek zatrudnienia w sektorze rolnym na obszarach wiejskich czy dewastacja środowiska naturalnego. Zwraca także uwagę na fakt, że wspólne problemy dotyczące obszarów wiejskich we wszystkich państwach UE doprowadziły do włączenia w agendę polityczną działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego wsi, rozwojem pozarolniczych aktywności gospodarczych na obszarach wiejskich czy wzmocnieniem zasobów ludzkich i rozbudową infrastruktury lokalnej. Szczególnie doniosłe jest spostrzeżenie, dr Michalewskiej-Pawlak dotyczące znaczenia i roli procesu europeizacji w obszarze polityki wiejskiej: oprócz wymiaru legalnego, Habilitantka identyfikuje także wymiar strategiczny: państwa chcące korzystać z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju obszarów Wiejskich (EFRROW) obowiązują się do przyjęcia rozwiązań strategicznych, takich jak chociażby strategiczne programowanie, adaptacja jednolitego systemu monitorowania i ewaluacji, której celem jest zachowanie spójności priorytetów i działań, zarówno na poziomie wspólnotowym, krajowym, regionalnym jak i lokalnym. W opinii recenzentki, ten wątek dotyczący wymiaru „edukacyjnego” EFRROW, który, jak wynika z badań Pani doktor, stanowi zachętę finansową do przyjęcia określonych rozwiązań i zachowań, zasługuje na pogłębioną analizę i może stanowić ciekawą kanwę dalszych badań.

Artykuł *Rural Areas development as a field of intervention of the European Union Cohesion Policy after 2013*, zawiera krytyczną ocenę unijnych rozwiązań instytucjonalnych w zakresie zarządzania rozwojem obszarów wiejskich zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju. Autorka poddaje krytyce rozwiązanie w postaci wydzielenia osobnego filaru wiejskiego w ramach WPR, któremu dedykowane jest zaledwie 8% budżetu przeznaczonego na wsparcie rolnictwa i rozwój wsi. Jej zdaniem, zarówno przeznaczone środki, jak i determinowany finansowaniem zakres działań są niewystarczające, by rozwiązać problemy obszarów wiejskich w UE. Dr Michalewska-Pawlak dokonuje analizy danych statystycznych i

stwierdza, iż państwa członkowskie w dalszym ciągu za kwestie najważniejszą uważają system wsparcia rolnictwa za pomocą dopłat bezpośrednich. Autorka słusznie zauważa, że proces reorientacji europejskiej polityki regionalnej powinien być związany z realizacją ogólnoeuropejskich priorytetów, odnoszących się do: rozwoju przedsiębiorczości, wzrostu jakości kapitału ludzkiego i społecznego, rozwoju infrastruktury, ustanowienia i wzmocnienia powiązań komunikacyjnych z obszarami miejskimi, zmiany wizerunku obszarów wiejskich jako miejsca atrakcyjnego do życia i pracy.

W rozdziale zatytułowanym *Europeizacja- mechanizmy, wymiary, efekty* dr Małgorzata Michalewska-Pawlak stwierdza, iż polityka regionalna UE jest nie tylko wynikiem procesów europeizacji zarządzania rozwojem regionalnym na poziomie ponadnarodowym, ale sama stanowi instrument europeizacji narodowych systemów zarządzania rozwojem regionalnym w państwach członkowskich. Bazując na przykładzie Polski jako państwa, w którym samorząd regionalny został reaktywowany na potrzeby zbudowania systemu absorpcji europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych na poziomie regionalnym, Autorka wskazuje, iż zwolennicy utworzenia dużych samorządowych regionów w strukturze terytorialnej Polski posługiwali się „argumentem europejskim” w procesie wypracowywania jego ostatecznego modelu ustrojowego, bowiem efektywny system dystrybucji EFSiI wymaga włączenia szczebla regionalnego w ten proces. Dr Michalewska-Pawlak wnioskuje, iż proces europeizacji miał wpływ na upodmiotowienie polskich samorządowych regionów w procesie zarządzania polityką rozwoju intraregionalnego, w odniesieniu do swojego terytorium.

Rozdział *Wielopoziomowy system zarządzania politykami regionalnymi państw członkowskich Unii Europejskiej jako rezultat procesów europeizacji na przykładzie Polski*, traktuje o procesie europeizacji zarządzania rozwojem regionalnym w Unii Europejskiej, poprzez ustanowienie i realizację wspólnotowej polityki regionalnej. Autorka zaczyna od zdefiniowania *europeizacji* jako procesu przekazania przez państwa członkowskie kompetencji w zakresie zarządzania rozwojem regionalnym na poziom ponadnarodowy, z czym związane były zmiany instytucjonalne w zakresie dystrybucji i interwencji europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Jak zauważa Habilitantka, z jednej strony proces ten wzmagił konkurencję pomiędzy państwami i regionami, z drugiej stanowił zagrożenie dla najsłabszych regionów, które bez wsparcia nie były w stanie sprostać wyzwaniom konkurencji w skali europejskiej. Wyniki przeprowadzonej analizy są jednoznaczne: unijna polityka regionalna nie likwiduje wprawdzie narodowych polityk wsparcia rozwoju regionalnego, jednak wprowadza istotne ograniczenia, jak: prawo konkurencji czy zasady udzielania pomocy publicznej dla regionów opóźnionych w rozwoju.

Zagadnienie spójności terytorialnej, które przewija się w twórczości Pani dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak, stanowi główną jednostkę analizy trzech prac. Pierwszą z nich jest rozdział w monografii zatytułowany *Instruments for the Achievement of Territorial Cohesion within the European Union in the Financial Framework 2014–2020*. W pierwszej kolejności, Autorka zebrała funkcjonujące w literaturze naukowej sposoby definiowania spójności terytorialnej, a następnie przeprowadziła analizę zawartości kluczowych dokumentów unijnych, odnoszących się do spójności terytorialnej jako jednego z głównych celów UE. Wyniki analiz posłużyły następnie do określenia wybranych instrumentów realizacji spójności terytorialnej w latach 2014-2020. Szczególną uwagę recenzentki zwróciły wnioski dotyczące paradygmatu konkurencyjności, jakości i znaczenia regionalnych strategii innowacyjnych oraz roli państw narodowych w budowaniu spójności terytorialnej.

Drugi rozdział poświęcony spójności terytorialnej nosi tytuł *A shift in rural development paradigm and its impact on rural policies of the EU and its Member States* i przedstawia zmiany w paradygmacie zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Unii Europejskiej i państwach członkowskich, od sektorowego i scentralizowanego podejścia w zarządzaniu regionami wiejskimi w kierunku jego zintegrowania, w odniesieniu do konkretnego terytorium oraz jego specyficznych cech i potrzeb. Przeprowadzwszy analizę istniejących modeli zarządzania rozwojem obszarów wiejskich, Autorce udało się zweryfikować hipotezę, w której identyfikuje model sieciowy jako pozwalający na osiągnięcie optymalnych wyników w zakresie podnoszenia spójności społecznej i terytorialnej różnych typów regionów, a w szczególności wiejskich. Jako że ważnym instrumentem terytorialnego współzarządzania na poziomie lokalnym jest działanie LEADER, Autorka zaprezentowała korzyści wynikające z implementacji tego podejścia.

Trzeci rozdział napisany w ramach obszaru badawczego dotyczącego spójności terytorialnej zatytułowany jest *Wpływ integracji europejskiej na rozwój współpracy regionów europejskich po 2007 r.* Habilitantka poddanej w nim analizie istniejące instrumenty i obszary współpracy między regionami europejskimi oraz ich wpływ na integrację terytorialną. Wychodząc od historycznych podstaw rozwoju współpracy między regionami, Autorka podejmuje się próby odpowiedzi na pytanie, na ile polityka regionalna UE oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego wpływają na dynamikę rozwoju inicjatyw międzyregionalnych, przy czym jednostkę analizy stanowi nie tylko współpraca w wymiarze formalnym, ale także jej polityczne i finansowe uwarunkowania. Praca zawiera także analizę szerokiego spectrum korzyści, jakie odnoszą regiony podejmujące współpracę terytorialną, od spójności terytorialnej zaczynając, a kończąc na wzmocnienie podmiotowości polityczno-ekonomicznej regionów.

W obszarze badawczym, który koncentruje się na wpływie polityki regionalnej i polityki wiejskiej Unii Europejskiej na kształtowanie się systemu wielopoziomowego zarządzania rozwojem regionalnym i rozwojem obszarów wiejskich w Polsce, oprócz wspomnianej już monografii *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce w warunkach integracji europejskiej*, powstały jeszcze dwie monografie współautorskie oraz jeden artykuł opublikowany w czasopiśmie naukowym.

W artykule *Ewolucja modelu polityki regionalnej w Polsce w warunkach integracji europejskiej*, dr Małgorzata Michalewska-Pawlak dokonuje analizy oddziaływania instrumentów (europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych), zasad (programowania, subsydiarności, partnerstwa) oraz strategicznych celów społecznych i gospodarczych UE na włączenie perspektywy terytorialnej w proces programowania i realizacji działań na rzecz podnoszenia spójności i konkurencyjności gospodarek polskich regionów. Autorka wykazuje, że pomimo wzrostu znaczenia samorządów regionalnych w procesie współzarządzania rozwojem, polityka rozwoju realizowana w polskich warunkach ma głównie charakter interregionalny i nadal, mimo pewnych cech systemu wielopoziomowego, scentralizowany. Analizując model polityki regionalnej funkcjonujący w Polsce, Habilitantka zwraca uwagę na niskim poziomie zaangażowania partnerów społecznych i prywatnych, a w kontekście relacji międzyinstytucjonalnych, podziału kompetencji oraz dostępu do zasobów, wskazuje na dominującą rolę w sektorze publicznym na poziomie krajowym. Małgorzata Michalewska-Pawlak przewiduje, że model polityki regionalnej w Polsce w pod wpływem wzrostu unijnej presji na efektywność wydatkowanych funduszy, będzie zmierzać w kierunku prokonkurencyjnym, ze słabnącym udziałem wymiaru redystrybucyjnego, zorientowanego na pomoc regionom opóźnionym w rozwoju.

Monografia *Innowacje we współzarządzaniu rozwojem regionalnym. Praktyka instytucjonalna w wybranych polskich regionach* zawiera analizę innowacyjnego charakteru działania LEADER w wymiarze lokalnym i regionalnym, wraz z określeniem roli podmiotów szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego dla skuteczności osiągnięcia założonych celów. W pracy zastosowana została innowacyjna metoda badawcza śledzenia procesu, która pozwoliła na zdiagnozowanie przyczyn skutecznej implementacji działania LEADER i jego oddziaływania na obszary wiejskie. Dr Michalewska-Pawlak wskazuje w tym kontekście na następujące mechanizmy: partnerstwo i współpracę instytucji publicznych, aktorów społecznych i podmiotów prywatnych różnych szczebli, więzi społeczne i wysoką jakość kapitału społecznego, dostępność finansowania inicjatyw ze środków EFRROW w ramach

polityki wiejskiej UE, opracowanie lokalnych strategii rozwojowych w oparciu o lokalne zasoby kapitału ludzkiego, społecznego, intelektualnego, materialnego, historycznego, kulturowego i przyrodniczego. Na podstawie przeprowadzonych analiz Habilitantka stwierdza, że także w pozostałych obszarach, takich jak zarządzanie miastami czy rozwój przedsiębiorczości, polityki unijne mają pozytywny wpływ na upodmiotowienie różnych aktorów i wzrost ich udziału w wielopoziomym systemie współzarządzania rozwojem regionu.

W drugiej monografii współautorskiej w tym samym obszarze badawczym: *Institutional determinants of innovations in regional governance in Poland* dokonano analizy wybranych rozwiązań innowacyjnych we współzarządzaniu na poziomie regionalnym w Polsce. Autorki skupiły się na funkcjonowaniu Krajowej i Regionalnych Sieci Obszarów Wiejskich w Polsce od 2007 r. Krajowa i Regionalne Sieci Obszarów Wiejskich są instrumentem mającym na celu usprawnienie zarządzania programem rozwoju obszarów wiejskich. Sieć skupia przedstawicieli różnych sektorów: publicznego, społecznego i prywatnego z różnych szczebli zarządzania, co w opinii Habilitantki jest dowodem w jaki sposób instrumenty polityki regionalnej i wiejskiej UE przyczyniają się do decentralizacji i dystrybucji procesów współzarządzania rozwojem terytorialnym na różne szczeble organizacji terytorialnej.

Pani dr Małgorzata Michalewska-Pawlak w swym dorobku habilitacyjnym:

1. usystematyzowała dotychczasową wiedzę dotyczącą procesu programowania i realizacji polityki regionalnej i wiejskiej Unii Europejskiej;
2. wykazała ewolucyjny charakter instrumentów tej polityki, zorientowanych na podniesienie międzyregionalnej spójności;
3. zweryfikowała funkcjonowanie systemu wielopoziomowego i terytorialnego zarządzania rozwojem regionów, a w szczególności obszarów wiejskich w Polsce.
4. skoncentrowała się na II filarze wspólnej polityki rolnej, zdecydowanie rzadziej badanym aniżeli I, zaprezentowała jego genezę, cele oraz założenia, co umożliwiło zrozumienie różnych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich: zrównoważonego, zintegrowanego czy wielofunkcyjnego, wraz z ich politycznymi uwarunkowaniami;
5. zidentyfikowała i zdiagnozowała model zarządzania rozwojem obszarów wiejskich jako wielopoziomowy scentralizowany, standard natomiast jako sektorowy;

6. zaproponowała modelowe ujęcie polityki regionalnej realizowanej w Polsce – model intereregionalny, z elementami wielopoziomowości, którego zasadniczym celem jest spójność społeczno-gospodarcza i terytorialna;
7. brała udział w procesie wypracowania autorskiego modelu badania innowacji we współzarządzaniu rozwojem regionalnym, który będzie mógł być wykorzystany w przyszłości, jako narzędzie badawcze do kontynuacji tej problematyki przez innych badaczy.

Wyniki badań Pani dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak już znalazły swych właściwych odbiorców. Modelowanie zaproponowane przez Habilitantkę wzbudziło zainteresowanie urzędników szczebla ministerialnego (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi) oraz decydentów szczebla regionalnego (Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego). Podczas prowadzonych przez Panią doktor wywiadów, w ramach projektu Innowacje w zarządzaniu rozwojem regionalnym w Polsce, pracownicy MRiRW wskazywali kierunki, w jakich Pani Michalewska-Pawlak powinna kontynuować badania, z perspektywy ich użyteczności dla tworzenia i realizacji efektywnej polityki wiejskiej w Polsce. W 2016 r. na zaproszenie władz regionalnych Dolnego Śląska uzyskane przez Habilitantkę wyniki badań zostały zaprezentowane w ramach Dolnośląskiego Kongresu Samorządowego, natomiast w 2017 r., podczas Kongresu Regionów we Wrocławiu. Ponadto, działalność badawcza Pani dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak została doceniona przez środowisko. Monografia zatytułowana *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce w warunkach integracji europejskiej* została nagrodzona pierwszą nagrodą w konkursie Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich w 2016 r. i uznana najlepszą monografią naukową w dziedzinie studiów europejskich za 2015 r.

Ocena pozostałego dorobku naukowego

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak koncentrują się na dwóch obszarach badawczych:

1. Uwarunkowania rozwoju kapitału społecznego mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce;
2. Paradygmat inwestycji społecznych w Unii Europejskiej

W pierwszym, przeprowadzone badania dotyczą stanu kapitału społecznego mieszkańców polskiej wsi, z uwzględnieniem transformacji ustrojowej w 1989 r. oraz akcesji Polski do Unii Europejskiej. Znaczenia badaniom nadaje fakt, że kapitał społeczny postrzegany

jest jako jeden z czynników determinujących rozwój społeczno-gospodarczy jednostek terytorialnych.

O kapitale społecznym mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce traktują trzy rozdziały w monografiach zbiorowych:

1. *Możliwości i bariery rozwoju kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce* opublikowany w monografii *Kapitał społeczny - interpretacje, impresje, operacjonalizacja*;
2. *Polska wieś jako przestrzeń realizacji idei demokracji partycypacyjnej - teoria i praktyka* w monografii *Dylematy współczesnej demokracji*;
3. *Le monde ruralet l'agriculture dans le proces sus de changements* [Polska wieś i rolnictwo w procesie przemian] w *Comprendre La Pologne. Société, politique et institutions*, w którym Autorka dochodzi do istotnego wniosku, że o ile tranzycja systemowa w 1989 r. przyniosła wyraźnie artykułowany opór mieszkańców wsi, niejednokrotnie mających antysystemowy charakter oraz wzrost poparcia dla populistycznych partii politycznych, o tyle integracja europejska wzmocniła proces budowy kapitału społecznego i demokratyzacji polskiej wsi;

jeden artykuł w czasopiśmie naukowym: *Social and cultural determinants of entrepreneurship development in rural areas in Poland* w "Research on Enterprise in Modern Economy- Theory and Practice", w którym Habilitantka wskazuje na specyficzne elementy społeczne sprzyjające rozwojowi wiejskiej przedsiębiorczości: silne więzi rodzinne, sąsiedzkie i przyjacielskie, stanowiące źródło wsparcia dla osób podejmujących ryzyko związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Wśród słabości znalazły się, identyfikowane już postawy społeczne związane z biernością i poczuciem braku wpływu na swoje otoczenie, jak również niewystraszające wsparcie instytucjonalne rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości. Recenzentka uzupełniłaby tę interpretację o stwierdzenie, że te same deficyty wsparcia instytucjonalnego wini należy za, identyfikowaną przez Autorkę, bierność mieszkańców wsi (której dodatkowo towarzyszy bezradność opisana w rozdziale *Polska wieś jako przestrzeń realizacji idei demokracji partycypacyjnej...*) Zasad funkcjonowania w realiach nowego systemu obywatele musieli się nauczyć. Wyuczenie się pożądaných zachowań przebiegłoby szybciej i efektywniej przy wsparciu instytucjonalnym, tymczasem, na co dr Małgorzata Michalewska-Pawlak także zwraca uwagę w swych monografiach autorskich, mieliśmy do czynienia z luką wsparcia dla mieszkańców wsi, którą to sytuację zmieniła dopiero akcesja do UE. Natomiast wymienione przez Autorkę elementy społeczne sprzyjające rozwojowi wiejskiej przedsiębiorczości

wskazują na zaadaptowanie tudzież aktywowanie zasady subsydiarności w wymiarze społecznym rodem ze społecznej nauki kościoła katolickiego.

Drugi, niezwykle ciekawy i rozwojowy obszar badawczy poza dorobkiem wchodzącym w skład cyklu habilitacyjnego, zrealizowany został w ramach nowego paradygmatu inwestycji społecznych w Unii Europejskiej. Motywacją do podjęcia badań w tym obszarze był udział dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak w charakterze głównego wykonawcy w projekcie badawczym „Innovative Social Investment: strengthening communities in Europe” nr 649189 (<http://innosi.eu/>), finansowanym w ramach programu Komisji Europejskiej Horyzont 2020. Projekt był realizowany od maja 2015 r. do października 2017 r. w konsorcjum dziesięciu uczelni wyższych (obok Uniwersytetu Wrocławskiego były to następujące ośrodki akademickie: Stichting Hogeschool Utrecht, Karlstad University, Manchester Metropolitan University, Panteion University of Athens, Turku University of Applied Sciences, University of Bologna, University of Debrecen, Westfälische Wilhelms-Universität Münster oraz Universidad Politécnica de Valencia) z dziesięciu państw członkowskich UE, przy współpracy reprezentantami sektora społecznego. Celem projektu była identyfikacja i analiza innowacyjnych rozwiązań inwestycyjnych stosowanych na poziomie lokalnym i regionalnym w państwach UE, dzięki którym zainwestowane środki publiczne w rozwój kapitału ludzkiego i społecznego mają generować zysk społeczny w przyszłości. W tym obszarze powstał raport z badań, monografia współautorska oraz artykuł opublikowany w czasopiśmie naukowym.

Raport z badań zatytułowany *Government Programme for the Elderly Social Activity based on the selected example. D4.2 Deliverable, Evaluation report on case study*, Brussels: European Commission, Research Executive Agency, 2016, prezentuje wyniki badań nad inwestycjami społecznymi w Polsce w kontekście wspierania aktywności społecznej osób starszych. Analizie poddano wpływ Unii Europejskiej na kształtowanie się podstaw polityki senioralnej w Polsce oraz Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS).

Monografia zatytułowana *Inwestycje społeczne jako nowy paradygmat polityk publicznych w Unii Europejskiej*, prezentuje wyniki badań związane z wdrożeniem podejścia inwestycyjnego do polityk Unii Europejskiej. Przeanalizowane zostały w niej kwestie definicyjne, podejścia teoretyczne oraz przykłady implementacji paradygmatu inwestycji społecznych w wybranych państwach członkowskich, w tym w Polsce.

W artykule *Unia Europejska wobec paradygmatu inwestycji społecznych*, Autorka koncentruje się na analizie genezy popularności podejścia inwestycyjnego na forum UE oraz

założeniach i realizacji Pakietu Inwestycji Społecznych przyjętego w 2012 r. Habilitantka podejmuje się diagnozy instrumentów realizacji inwestycji społecznych przez UE.

Poza paradygmatem inwestycyjnym, a w ramach pozostałych osiągnięć naukowych nie będących częścią cyklu habilitacyjnego, dr Małgorzata Michalewska-Pawlak jest współautorką monografii naukowej *Selected policies of the European Union. Evolution in the context of the Treaty of Lisbon and the Europe 2020 strategy* oraz współredakorką dwóch monografii wieloautorskich: *European Union Development. Challenges and Strategies* oraz *European Union as a Global Actor*. Dodatkowo Habilitantka opublikowała dziewiętnaście tekstów w obszarach tematycznych związanych z różnymi aspektami integracji europejskiej oraz współczesną myślą polityczną i ekonomiczną.

Indeks Hirscha według bazy Google Scholar: 3.

Dr Małgorzata Michalewska-Pawlak jest członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, a od 2014 r. Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich. Ponadto recenzowała dla czasopism naukowych „Studies in Agricultural Economics” oraz „Wrocławskie Studia Politologiczne.

Uwagi

Recenzentka ma dwie uwagi, które w żadnej mierze nie rzutują na wartość całego osiągnięcia naukowego. Pierwsza, natury merytorycznej, dotyczy pojęcia kryzysu gospodarczego, które obecne jest w większości publikacji w cyklu habilitacyjnym i poza nim, jako element diagnozy współczesnej kondycji społeczno-gospodarczej oraz uzasadnienie wprowadzenia nowych rozwiązań instytucjonalnych. Pojęcie to nie zostało wprost przez Habilitantkę zdefiniowane, opisane zostały natomiast jego przejawy: wzrost bezrobocia, spadek produkcji oraz tempa wzrostu gospodarczego. Prawdą jest, iż w literaturze tematu nie znajdziemy jednoznacznego stanowiska, wobec tego zjawiska, dlatego też, pojęcie kryzysu jest nadużywane. Dzieje się tak również ze względów politycznych. Kryzys gospodarczy to, w ekonomii, nagła i niespodziewana zmiana oddziałująca na całą strukturę gospodarki. Wobec takiego zjawiska rządy są bezradne, mogą jedynie łagodzić jego skutki, w przeciwieństwie do recesji. Zawiadywania tą fazą cyklu koniunkturalnego, charakteryzująca się, wspomnianym przez Panią dr Michalewską-Pawlak, spadkiem wielkości produkcji i dochodu narodowego oraz wzrostem bezrobocia, obywatele domagają się od władz państwowych. Ku woli wyjaśnienia, pozostała składowa rzekomego kryzysu mającego początek w 2008 roku – spadek tempa wzrostu gospodarczego, to w klasycznej ekonomii stagnacja.

Wydaje się zatem, iż zjawisko, do którego odnosi się dr Michalewska-Pawlak, to kryzys finansowy – nagła zmiana, załamanie na rynku finansowym, związane z brakiem płynności finansowej i niewypłacalności jednostek uczestniczących w tym rynku. W tym kontekście ekonomiści tłumaczą odporność Polski na kryzys finansowy i argumentują, iż było to zasługą restrykcyjnej polityki pieniężnej, konserwatywnych instytucji nadzorczych oraz braku zaufania do systemu bankowego ze strony średnich przedsiębiorstw, co miało swe odzwierciedlenie w ilości wziętych kredytów.

Druga uwaga dotyczy wnioskowania i interpretacji. Habilitantka we wstępie do *Zarządzania rozwojem obszarów wiejskich w Polsce w warunkach integracji europejskiej* zastrzega, i słusznie, że „(...) nauka ma przede wszystkim na celu wyjaśnienie, a nie wartościowanie istniejącej rzeczywistości (...)”, jednak, zdaniem recenzentki, upublicznianie „dżumy” (która tkwi w każdym badaczu) to jedno, a potrzeba interpretacji, jako ważnego etapu procesu badawczego, to drugie. W obydwu monografiach autorskich oraz w większości artykułów, na interpretację poddanego analizie fragmentu rzeczywistości odbiorca musi czekać do podsumowania całości pracy. Szczególnie monografie zyskałyby z na przejrzystości, gdyby wnioski zamieszczone były na końcu każdego z rozdziałów, natomiast przeprowadzone analizy cząstkowe (dokumentów urzędowych, badań etc.) opatrzone były komentarzem/interpretacją Autorki w odniesieniu do wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy. Wówczas podsumowanie byłoby odpowiednim miejscem na rekomendacje. Wzorcowym pod tym względem (a niewolnym od wartościowania) jest artykuł zatytułowany *Czy wolny rynek zagraża tożsamości obywateli współczesnych demokracji? Benjamina Barbera krytyka neoliberalizmu i konsumpcjonizmu*. Dokumenty urzędowe, raporty czy strategie dają takie same możliwości interpretacyjne, jak teorie, paradygmaty czy systemy filozoficzne.

Udział w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych, międzynarodowych i krajowych nagrodach za działalność naukową, referaty na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych

1. Dr Małgorzata Michalewska-Pawlak pełniła funkcję kierownika oraz uczestniczyła w sześciu międzynarodowych i krajowych projektach badawczych:
 - InnoSI: Innovative Social Investment: strengthening communities in Europe nr projektu 649189, termin realizacji: 2015-2017, źródło finansowania: Komisja Europejska z budżetu Unii Europejskiej w ramach programu Horyzont 2020, udział w charakterze głównego wykonawcy projektu.

- Innowacje w zarządzaniu rozwojem regionalnym w Polsce nr projektu UMO-2013/09/B/HS5/04522, termin realizacji: 2014-2017, źródło finansowania: Narodowe Centrum Nauki, udział w charakterze głównego wykonawcy projektu;
 - Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w warunkach integracji europejskiej nr projektu 2213/M/KSE/14, termin realizacji: 2014-2015, źródło finansowania: Grant dla młodych naukowców Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, udział w charakterze kierownika projektu;
 - Unia Europejska jako aktor globalny nr projektu 1395/M/KSE/13, termin realizacji: 2013-2014, źródło finansowania: Grant dla młodych naukowców Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, udział w charakterze kierownika projektu;
 - Model rozwoju obszarów wiejskich w Unii Europejskiej w latach 2007-2013 nr projektu 1298/M/IPol/11, termin realizacji: 2011-2012, źródło finansowania: Grant dla młodych naukowców Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, udział w charakterze kierownika projektu;
 - Ewolucja wspólnych polityk Unii Europejskiej nr projektu 1297/M/IPol/11, termin realizacji: 2011-2012, źródło finansowania: Grant dla młodych naukowców Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, udział w charakterze wykonawcy projektu.
2. Za są działalność naukową Habilitantka otrzymała prestiżowe nagrody krajowe:
- Nagrodę naukową Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich w 2016 r. za najlepszą monografię z dziedziny studiów europejskich: *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w warunkach integracji europejskiej*, Wydawnictwo Aspra, Warszawa 2015.
 - Brązowy Krzyż Zasługi za działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną przyznany postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grudnia 2012 r.
 - I nagrodę Europejskiego Centrum Solidarności w 2010 r. w konkursie na najlepszą pracę doktorską obejmującą tematykę związaną z historią “Solidarności” i opozycji demokratycznej w Polsce w latach 1970-1990, za monografię *Demokratyczna obywatelskość jako idea normatywna w koncepcjach polityczno- programowych polskiej opozycji w latach 1980- 1989*.

- Nagrody Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego za działalność dydaktyczną i organizacyjną w latach 2012, 2015, 2016, 2017.

Lista referatów wygłoszonych przez Panią dr Małgorzatę Michalewską-Pawlak podczas międzynarodowych i krajowych konferencji tematycznych jest imponująca i obejmuje 9 wystąpień na konferencjach międzynarodowych oraz 15 na konferencjach ogólnopolskich.

Niezależnie od zgłoszonych powyżej uwag, analiza dorobku i osiągnięć naukowych Pani dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak wykazała, że rozwój naukowy Habilitantki był systematyczny i jednoznacznie ukierunkowany oraz spełnia wymogi wymienione w ustawie o z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Stąd też dorobek naukowy Pani dr Małgorzaty Michalewskiej-Pawlak oceniam jednoznacznie pozytywnie.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Pani dr Małgorzata Michalewska-Pawlak prowadzi zajęcia dydaktyczne na trzech kierunkach studiów: europeistyka, politologia, dyplomacja europejska, zarówno na studiach dziennych, jak i zaocznych, na poziomie licencjackim i magisterskim. Prowadzi także zajęcia w języku angielskim na kierunku European Studies, zajęcia dla studentów programu Erasmus+ oraz kursy w ramach studiów podyplomowych Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej. W ofercie dydaktycznej Katedry Studiów Europejskich znajdują się zaproponowane przez Habilitantkę autorskie przedmioty do wyboru: Zamówienia publiczne w projektach Unii Europejskiej oraz Zarządzanie programami Unii Europejskiej.

Pani dr Michalewska-Pawlak pełni funkcję promotora prac licencjackich na kierunku europeistyka. Była opiekunem 41 prac licencjackich oraz recenzentem 37 prac licencjackich i magisterskich na kierunku europeistyka i dyplomacja europejska.

W okresie od 1 lutego 2012 r. do 1 maja 2012 r. Habilitantka była członkiem zespołu ds. reformy programów nauczania na kierunku europeistyka w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. W ramach prowadzonych prac brała udział w opracowaniu efektów kształcenia w obszarze wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych dla studiów licencjackich i magisterskich na kierunku europeistyka, a następnie opracowaniu siatki przedmiotów dla dwóch stopni studiów.

W ramach projektu „Kształcenie wysoko wykwalifikowanych specjalistów dla sfery publicznej w wymiarze transeuropejskim” nr UDA-POKL.04.01.01-00-014/13-01 dr Michalewska-Pawlak opracowała autorską koncepcję dwóch programów zajęć na kierunku

dplomacja europejska dla przedmiotów specjalnościowych: Samorząd lokalny i regionalny oraz Współpraca międzyregionalna w UE. Współpracuje z kołem naukowym studentów europeistyki „Projekt Europa” działającym przy Katedrze Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego, a także była jednym z opiekunów międzynarodowego projektu mobilności „Promotion of European Union qualities and international dialouge among Young people”, realizowanego z udziałem studentów koła naukowego „Projekt Europa” we współpracy z partnerami z Niemiec i Gruzji w roku 2015.

Habilitantka brała także udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych:

- Ogólnopolskiego Seminarium Naukowo-Eksperckiego „Innowacyjne inwestycje społeczne w politykach publicznych a wyzwania starzejącego się społeczeństwa”, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, 29 czerwiec 2017 r.
- International Scientific Conference „Social Investment and Development”, European Network for Social Policy Analysis, University of Warsaw, 22-24 September 2016, Warsaw, Poland- udział w charakterze współorganizatora panelu Social investment - new paradigm of welfare state or political strategy in the time of austerity?
- Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego „Badania i studia europejskie w perspektywie ekonomicznej”, Katedra Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 31 marzec 2014 r.
- International Scientific Conference „Facing the EU’s future. Challenges and Strategies”, University of Wrocław, 27-28 September 2012.

Habilitantka pełni funkcję promotora pomocniczego w dwóch przewodach doktorskich wszczętych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, w których promotorem jest dr hab. prof. UW r. A. Wiktorska-Święcka.

W zakresie działalności dydaktycznej i organizacyjnej dr Małgorzata Michalewska-Pawlak spełnia wymogi określonych przepisami prawa.

Konkluzje

Reasumując, cykl publikacji powiązanych tematycznie zatytułowany *Instytucjonalne aspekty realizacji terytorialnie ukierunkowanych wybranych polityk Unii Europejskiej* stanowiący osiągnięcie naukowe w rozumieniu art.16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65 poz. 595 z późn. zmianami), wnosi znaczący wkład w rozwój nauk o polityce, a bogaty, pozostały dorobek naukowy oraz rozbudowana działalność dydaktyczna i organizacyjna Habilitantki

spełniają w pełni wymogi określone w wyżej wymienionej ustawie oraz rozporządzeniu MNiSW odnośnie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Wobec powyższego, pozytywnie opiniuję wniosek o nadanie dr Małgorzacie Michalewskiej-Pawlak stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o polityce.